

Motion till riksdagen

1989/90:U517

av Margaretha af Ugglas m.fl. (m)

Central- och Östeuropa

Detta är en dramatisk tid. I historieböcker kommer 1989 att betecknas som det år då kommunismen föll samman, socialismen på allvar började avvecklas och hela Europas enande möjliggjordes.

Kommunismen faller därför att socialismen misslyckats. Efter 70 års erfarenhet i Sovjetunionen och 40 år i Östeuropa är det uppenbart att ett socialistiskt samhälle inte fungerar. Ju längre tid som har förflutit desto tydligare har misslyckandet blivit.

När den socialistiska planhushållningen misslyckades förmådde inte den kommunistiska enpartistaten längre hålla greppet. Trots enorma maktmedel vittrar den sönder inifrån. Kravet på frihet och demokrati går inte längre att stå emot.

Nu har möjligheterna för ett enat Europa dramatiskt förbättrats. De demokratiska grupperna i Östeuropa söker nu ett nära och integrerat samarbete med det fria Europa. Den europeiska gemenskapen är det självklara målet. Drömmen är att så småningom komma med i den demokratiska och marknadsekonomiska gemenskapen.

Sverige måste nu tillsammans med övriga västländer bidra till omvandlingen mot demokrati, kapitalism och marknadsekonomi. Östeuropeerna kan endast få tillbaks värdighet, demokrati, välstånd, social trygghet och en god miljö inom ramen för ett borgerligt samhälle.

Förödande utgångsläge

Förhållandena i Östeuropa och Sovjetunionen är värre än vad även tränade östiakttagare tidigare bedömt.

Misären är utbredd. Fattigdomen ligger på u-landsnivå. Inget av de östeuropeiska länderna kan räknas in bland de utvecklade industriländerna enligt Världsbankens definitioner. Enligt sovjetiska ekonomer befinner sig Sovjetunionen på 60–70:e plats i världen när det gäller inkomst per capita.

Underutvecklingen gäller även Östtyskland och Tjeckoslovakien, som är de materiellt högst utvecklade av Östeuropas ekonomier.

Armodet är särskilt anmärkningsvärt då flera av Östeuropas länder tidigare hade en jämförelsevis hög standard. Tjeckoslovakien anses t.ex. ha haft Europas högsta levnadsstandard i slutet på 1930-talet.

En mätare på den reella ekonomiska standarden är penningvärdet. Den

sovjetiska rubeln har haft den av Stalin bestämda växelkursen 1,6 dollar per rubel, vilket fortfarande är den officiella växelkursen. Den motsvarar ca 10 kronor per rubel. Nu har man dock infört en turistrubel, som innebär en devalvering av det officiella värdet med 90 procent. Turistrubeln är värd 16 cent eller ungefär 1 krona. Trots detta finns det en svart marknad. I Leningradområdet går det att få en rubel för 8 cent eller 50 öre.

Det handlar inte bara om en materiell misär. De sociala förhållandena och den sociala servicen är miserabel. Kvaliteten på sjukvård och annan omsorg är under all kritik. Medellivslängden är t.ex. betydligt kortare än i Väst-europa. I vissa områden har till och med livslängden fallit. Barnadödlighet och andra sociala indikatorer bekräftar bilden av u-landsnivå. Många sjukhus saknar rinnande varmvatten. Ofta måste man muta sig fram för att över huvud taget få vård.

Den socialistiska samhällsstrukturen har inte inneburit att man gjort uppoffringar i den materiella levnadsstandarden för att göra vinningar på det sociala området. Tvärtom har det socialistiska samhället inneburit en tragisk social utveckling.

Stagnationen har också inneburit en miljöförstöring av stora proportioner. Östeuropa har nu många ekologiska katastrofområden. Det är jordens i särklass mest miljöförstörda region. Det finns områden som närmast är att betrakta som ett öde land, t.ex. i nordöstra Estland, som ligger i Sveriges närhet. Den socialistiska planekonomin med dess statsägande utgör ett avskräckande exempel även när det gäller miljöområdet.

Skadorna på de moraliska området är kanske de mest genomgripande. Många östeuropéer vittnar om hur själva samhällsmoralen har undergrävts. Meningslösheten och destruktiviteten i samhället har undergrävt framtidstro, arbetsvilja och ansvar. Det har gällt att stjäla så mycket som möjligt på sin arbetsplats, att ljuga och fiffla för att överhuvudtaget få del av den service som man behöver. Den offentliga lögnen har legat som en tung filt över hela samhället.

Det socialistiska samhällssystemet har systematiskt lockat fram och premierat de sämsta av människans egenskaper.

Avveckla kommunismen

Avveckling av den kommunistiska enpartistaten är det första och viktigaste steget. Hittills har dess monopol brutits i 6 av de 9 länderna. I Jugoslavien finns monopolet formellt kvar liksom i Sovjetunionen. Men i båda länderna har i vissa delar andra grupperingar och partier vuxit fram. Det är enbart i Albanien, som det stalinistiska förtrycket fortlever.

Men även där kommunistpartiets ensamrätt har avskaffats måste dess särställning avvecklas. Avveckling av arbetarmilisen i Ungern och av de kommunistiska cellerna på arbetsplatserna i Polen är exempel på sådana viktiga steg. Fortfarande återstår mycket att göra eftersom det kommunistiska partiets grepp över hela samhällsstrukturen har varit cementerad under flera generationer. Det finns också en betydande risk att tillsynes demokratiska strukturer etableras samtidigt som kommunistpartiets möjlighet att manipulera i praktiken kan leva kvar.

Den folkliga reaktionen och ursinnet mot kommunisterna är dock på de flesta håll så stort att kommunistiska makthavare har svårt att fortsätta att manipulera.

Mot. 1989/90
U517

Bygga demokratin

Det mödosamma arbetet att bygga upp demokratiska strukturer har påbörjats. I de flesta länder planeras fria val under 1990. De parlamentariska strukturerna och förutsättningarna för en fri valkampanj måste därför tas fram på mycket kort tid. Oppositionspartier och grupper fruktar att det kan bli svårt att på så kort tid formulera alternativa program och trovärdiga regeringsalternativ.

Erfarenheten från det polska senatsvalet förra året är dock uppmunrande. Då fick inte kommunistpartiet ett enda mandat. Kan den demokratiska oppositionen vara enig borde samma möjligheter föreligga i de övriga länderna.

Tillgången till massmedia kommer att få betydelse för utgången av valen. Även här lever kommunistpartiernas monopol kvar. Det är oftast svårt för nya grupper att nå fram till den breda allmänheten.

Uppbyggnaden av fri press, fri radio och TV är ett område där västligt bistånd är särskilt angeläget. Det fria ordet har nämligen en sprängkraft som är nödvändig för att i grunden förändra ett förstelnat samhälle.

Demokratin institutioner måste nu snabbt byggas ut. Det är naturligt att fria demokratiska partier inleder samarbete för att överföra våra västliga traditioner. Stöd och hjälp med lagstiftning, konstitutionella frågor och fri- och rättigheter kan ha sin plats i en sådan samverkan.

Avvecklingen av det socialistiska samhället

I Östeuropa och Sovjetunionen har man varit mycket framgångsrik med att utrota borgerliga institutioner och strukturer. I planekonominas namn har det offentliga ägandet av produktionsmedlen systematiskt genomförts. Med pedantisk noggrannhet har det borgerliga samhällets alla värderingar och institutioner förbjudits och motarbetats.

Avvecklingen av den socialistiska samhällsstrukturen kommer att vara svårare och ta längre tid. Hela samhället är genomsyrat av socialistiska institutioner och värderingar.

Det gör att uppgiften att avveckla den socialistiska strukturen blir omfattande och svår. Hittills känner vi inga exempel på övergång från ett renodlat socialistiskt samhälle till ett kapitalistiskt. Motståndet är oftast stort och den politiska viljan att slå vakt om det befintliga är omfattande.

Varning för mellanformer

Det har förekommit försök att reformera det socialistiska samhället. Det har framför allt skett i Jugoslavien, Ungern samt i viss mån i Polen. Där har försök till reformer eller uppmjukningar skett redan under 1970-talet. Resultatet är inte uppmunrande.

Redan under 1960-talet och mest markant i samband med Prag-våren 1968

lanserades tanken på "socialism med mänskligt ansikte". Tanken var att de socialistiska samhällena skulle kunna fortleva om de fick en demokratisk struktur. Administrerades bara planekonomin av demokratiskt valda företrädare så skulle socialismen visa lejonklon, det var tanken.

Denna idé var orealistisk redan från början. Det var nämligen själva den socialistiska samhällsstrukturen som gav upphov till problemen. Därför kom reformtankarna in på en annan bana under 1970-talet. Nu skulle ett visst marknadstänkande införas. Reformsocialismen fick fotfäste även i en del kommunistpartier och inriktningen blev något som skulle kunna kallas "marknadssocialism".

Stora lån upptogs i Väst och viss liberalisering skedde av förbudet mot privat företagsamhet. Men den helt dominerande socialistiska samhällsstrukturen övergavs aldrig. Marknaden och den fria företagsamheten sågs som komplement.

Resultatet blev förödande. Upplåningen blev mycket stor, prisökningarna snabba och det materiella förfallet fortsätter. I Jugoslavien, som har hållit på längst, är stagnationen total med prisökningar på flera tusen procent och en öppen arbetslöshet på 20 %.

Nu lanseras tanken på en tredje mellanform av kommunister som vill rädda kvar de sista resterna av den socialistiska samhällsstrukturen. De har ett visst understöd av Västeuropas socialdemokrater, som ogärna ser Östeuropa omvandlas till helt borgerliga samhällen. Tanken bakom detta tredje försök skulle sannolikt vara att få någon form av blandekonomi med vissa planekonomiska inslag, framför allt på det sociala området.

Även en sådan mellanform är dömd att misslyckas. Statens misslyckanden på de sociala sektorerna har varit lika omfattande och djupa som när det gäller industri och jordbruk. Tanken med att man i Östeuropa skulle ha t.ex. ett offentligt monopol på sjukvård och utbildning är naturligtvis helt orealistisk.

Att bygga kapitalismens institutioner

Återupprättandet av rättstaten är en av de viktigaste förutsättningarna för en fungerande marknadsekonomi av västlig typ. Den förutsätter en allmän laglydnad, respekt för ingångna avtal, respekt för äganderätten och system och regler för köp, avtal och konkurser.

Just frågan om konkurser och konkurslagstiftning är central. Marknadsekonomi bygger nämligen på den fria möjligheten att pröva nya idéer. Naturligen kommer många idéer inte att vara så framgångsrika. Därför måste det också finnas ett ordnat system för att kunna hantera misslyckanden. Även om det låter paradoxalt, är just konkursinstitutet en av marknadsekonomins allra viktigaste beståndsdelar.

Möjligheten att fritt etablera företag – näringsfriheten – bygger i sin tur på en fri prisbildning. Kan ett företag inte få intäkter som överstiger kostnaderna kan inget fritt företag överleva. Den fria prisbildningen är i sin tur en förutsättning för att man ska få en realistisk värdeomräkning på resursåtgången.

Även företag måste kunna värderas på en marknad. Det är börsens uppgift att prissätta själva företagen och därmed sätta press på företagsledningarna.

Äganderätten är sist och slutligen marknadsekonomin fundament. Den som inte äger har svårt att göra långsiktiga satsningar. Försöken att etablera en marknad utan ägande kan bara leda till kortsiktig spekulationsmarknad utan bestående värden. Det är också här den största ideologiska stötestenen finns. Själva kritstrecket i definitionen mellan kapitalism och socialism går när det gäller äganderätten till produktionsmedlen. För socialisten är privatiseringen själva symbolen för nederlaget.

Avreglering, privatisering och skattesänkning

I Väst kom huvudinriktningen av politiken under 1980-talet att inriktas mot avreglering, privatisering av skattesänkning. Detta ledde också till att Västvärlden fick ny fart och att gapet till Östeuropa därmed vidgades. I lögervågen i Västeuropa har sannolikt varit en viktig bidragande orsak till förändringarna i Östeuropa.

Även i Öst måste politiken i än högre grad få samma huvudinriktning. Avregleringen av planeringsbyråkrati, privatiseringen av produktionsmedlen och sänkningen av den hundra procentiga bolagskatten skiljer sig inte i rörelseriktningen men däremot i gradskillnaden från vad vi ser i Väst.

Den nya polska regeringen som är dominerad av Solidarnosc har bestämt sig för att genomföra en revolutionerande förändring med just dessa förtecken. Det handlar helt enkelt om en borgerlig kontrarevolution. Tanken bakom regeringens reformprogram är att få en snabb process, som visserligen kan bli mycket smärtsam men som trots allt är bättre än en utdragen och därmed misslyckad övergång. Spåren från Jugoslavien förskräcker.

Enorma sociala påfrestningar

Den sociala situationen är mycket kritisk redan i utgångsläget. Sjukvården fungerar uselt, de sociala trygghetssystemen ligger på svältgränsen, skolutbildningen är kvantitativt utbyggd men kvaliteten är ofta låg. De sociala spänningarna är omfattande.

Att genomföra en snabb övergång från en socialistisk samhällsstruktur till en marknadsekonomi kommer att innebära betydande och allvarliga påfrestningar. Det kommer att leda till nya spänningar som också på sikt kan äventyra förändringar.

Reformeringen av den sociala sidan måste gå hand i hand med det övriga programmet. Statens förlamande monopol måste brytas. Initiativ, entreprenörskap och framåtanda måste få utrymme t.ex. inom den nedgångna sjukvården. Skolans kvalitet måste förbättras och utbildningen från politisk styrning frigöras.

De sociala transfereringssystemen – pensionen, sjukförsäkring och liknande – måste avpassas så att de ger ett rimligt grundskydd samtidigt som finansieringen inte får bli så omfattande att den äventyrar den finansiella stramheten under övergångstiden.

Behålls planhushållning och monopol inom de sociala sektorerna skulle det bidra till att behålla nöden.

Hög arbetslöshet

Arbetslösheten är noll i de flesta östeuropeiska länder, i enlighet med den socialistiska ekonomins principer. Detta har kunnat uppnås genom att alla har ett absolut anställningsskydd. Följden av detta har blivit att en mycket stor andel, kanske en tredjedel, av den arbetande befolkningen saknar meningsfullt arbete. Arbetsdagen består i att infinna sig på sin arbetsplats och att antingen inte göra någonting alls eller sysselsättas med en fullständig meningslös arbetsuppgift. För detta utkvitterar man ersättning på svältgränserna.

Den formella bristen på arbetslöshet har betalats till priset av en mycket demoraliserande arbetsmarknad. Den förtvivlan och tomhet som meningslöst arbete innebär omvittnas av många. Genom att arbetslösheten är noll har verksamheterna efterhand blivit groteskt överbemannade. För västerländska förhållanden kan bemanningssituationen vara helt absurd. Detta hindrar all förnyelse, eftersom strävan att effektivisera och förbättra verksamheten saknas. Arbete har helt enkelt inte setts som en knapp resurs.

Den ökning av den öppna arbetslösheten som nu förestår innebär att den enorma dolda arbetslösheten som nu finns gömd ute i företagen och i andra verksamheter flyttas ut på den öppna marknaden. Därigenom kan verksamheter effektiviseras och arbetskraft kan också överföras mellan olika verksamheter.

Mycket talar för att länder som lägger om sin politik i marknadsekonomisk riktning också kommer att få höga arbetslöshetsiffror under en övergångsperiod. Från mänsklig och social synpunkt är det dock inte värre än den katastrofala situation som redan råder. I Jugoslavien, som reformerat socialismen i begränsad omfattning, ligger den öppna arbetslösheten som redan nämnts på ca 20% och den kommer att stiga till ännu högre nivå.

Övergången kommer att nödvändiggöra uppbyggnaden av arbetslöshetsförsäkring för att åtminstone se till att de arbetslösa inte får en sämre situation än vad som gäller nu. Kombinerat detta med utbildning, praktik och träning kommer arbetslivets förnyelse att påskyndas.

Miljökatastrof

Planekonomins funktionssätt innebär att hänsyn till miljön totalt åsidosätts. Själva den socialistiska ekonomins beräkningssätt – nettomaterialprodukt – innebär en ensidigt fixerande vid kvantitet. Det har lett till kvantitativa planmål både när det gäller råvaru- och energiutvinning liksom inom jordbruk och industri. Tjänstesektorn har inte alls värderats och kvalitativa förändringar har varit av underordnat intresse.

Den i Väst använda beräkningsmetoden bruttonationalprodukten innebär däremot att kvalitativa förbättringar tillgodoräknas. Miljöinvesteringar liksom reparationer och sjukvård vilka alla syftar till att förbättra något felaktigt räknas faktiskt in i produktionen.

Övergången till marknadsekonomi kommer därför i sig att innebära väsentligt mycket mindre påfrestning på miljön. Utvecklingen kommer framför allt att ske i kvalitativa former. Det handlar om att bättre utnyttja de

redan enorma uttagen av energivaror och andra råvaror. Effektivitetsgraden är i dag skrämmande låg.

Skall luftföroreningarna snabbt kunna minskas måste dels reningsanordningar av rökgaser sättas in, dels en avveckling av föråldrad energiproduktion ske. Samtidigt kommer den ekonomiska omvandlingen att fordra framför allt ett ökande behov av högvärdig energi i form av elektricitet. Vattenkraften är redan hård utnyttjad. Brunkol, stenkol, olja och gas förbränns i enorma kvantiteter.

Kärnkraftverken har ofta helt undermåliga säkerhetsanordningar, även om enstaka exempel finns på motsatsen. Olyckan i Tjernobyl visade vilka enorma konsekvenser bristande säkerhet i kärnkraftverk kan få. Då elbehovet kommer att bli stort vid en nödvändig snabb ekonomisk utveckling är sannolikt den bästa metoden för att få ned föroreningarna att få en förbättring av kärnkraftssäkerheten och bygga nya säkra kärnkraftverk. Själva utvinningen av fossila bränslen är också förenad med en enorm miljöförstöring. Nordöstra Estland liknar ett månlandskap på grund av utvinningen av bland annat oljeskiffer. Ifrån Sibirien rapporteras om en enorm ödeläggelse till följd av utbyggnad av oljefälten i Tiumen. Reningen av vattendrag, floder och sjöar har också högsta prioritet. En sådan rening kommer i sig att vara energikrävande och fordrar också effektiv miljövänlig energiproduktion.

Slöseriet med vattenresurserna både för energiändamål, för bevattning och för industriell användning är fullständigt otroligt. Uttaget av vatten via Aralsjön har i praktiken ödelagt inte bara jordens tredje största sjö utan också gjort hela området obeboeligt. Stora områden i Centralasien har fått salthalt i jorden till följd av enorma nyodlingsprojekt som också byggt på en miljöfarlig konstbevattning.

Ineffektiviteten och slöseriet inom kollektivjordbruket har tvingat fram dessa nyodlingssatsningar. Hade man i stället satsat på ett enskilt jordbruk hade Sovjetunionen med säkerhet inte bara klarat av att föda sin egen befolkning utan till och med kunnat vara livsmedelsexportör. Detta utan att ta i anspråk jättelika nya arealer i miljömässigt känsliga områden. I den utvecklade industrivärlden läggs i stället betydande arealer igen till följd av en hög effektivitet i jordbruksproduktionen.

Uppräkningen av miljökatastrofer kan göras lång. Bristen på incitament och ägandeansvar i alla led av produktionen har lett till detta.

Västvärldens ansvar

Västvärlden har ett ansvar för att stödja utvecklingen mot demokrati och marknadsekonomi i Öst- och Centraleuropa. Det är dock viktigt att ett sådant stöd utformas så att övergången underlättas och påskyndas. De stora västliga krediterna under 1970-talet till bland annat Polen motverkade sitt syfte. I stället för att påskynda förändringen ledde de till att ett illa fungerande system kunde fortsätta ytterligare ett antal år. Resultatet av upplåningen blev en enorm skuldbörda.

Erfarenheterna också från u-länderna visar att felaktiga hjälpinsatser också kan bli mycket negativa. Västvärlden måste därför utforma sitt ekonomiska stöd och andra hjälpinsatser med eftertanke och ansvar.

1. Sverige bör samverka med övriga Västeuropa för att hjälpa utvecklingen mot marknadsekonomi. EG har tilldelats en koordinerande roll för de utvecklade industriländerna. Sverige måste deklarerat sin vilja att helt och fullt vara med i det gemensamma arbetet. Inom den ramen finns det dock utrymme också för vissa bilaterala insatser.

2. För Sveriges roll är det särskilt angeläget med insatser i Estland, Lettland och Litauen där vi av historiska och kulturella skäl kan bygga på en särskild samhörighetskänsla. Ett särskilt samarbetsprogram med de baltiska republikerna bör därför utformas i enlighet med vad som föreslås i motion 1989/90u514

3. Det är den västerländska samhällsmodellen som är inspiration och föredöme. Den självägande bonden, den fria företagsamheten och den borgerliga välfärdssynen som bygger på valfrihet och personligt ansvar.

4. Den socialdemokratiska modellen är inte tillämplig. Löntagarfondstänkandet handlar om att förstärka det kollektiva ägandet vilket går rakt emot reformsträvandena i Öst. Offentliga monopol på vård och utbildning är lösningar som man behöver frigöra sig ifrån. En familjepolitik som strävar efter att minska föräldrarnas roll och att offentliga monopol ska råda kan inte heller vara ett föredöme. De specifikt socialdemokratiska lösningarna i Sverige är just sådana som man i Östeuropa måste gå bort ifrån.

5. Signalen från Sverige måste vara entydig när det gäller reforminriktningen. Att försöka ge intrycket att en blandekonomi mellan socialism och marknadsekonomi kan fungera vore negativt. Avreglering, privatisering och skattesänkningar måste vara huvudinriktningen.

6. Hjälp- och stödinsatser bör inriktas på att stärka det civila samhället. Så mycket som möjligt bör kanaliseras vid sidan av de statliga strukturerna. Sverige måste bli en kraft som stärker fria och frivilliga samarbetsformer.

7. På ett område är dock statsmaktens roll exklusiv. Det gäller upprättandet av rättsstaten med dess institutioner och lagar. Domstolsväsende, ombudsmannainstitutioner och en oväldig poliskår är exempel på sådana institutioner. På detta område är efterblivenheten särskilt stor. Den enskilde har aldrig haft någon möjlighet att hävda sin rätt gentemot statsmakten, eftersom själva ideologin bygger på föreställningen att kollektivet alltid har rätt mot den enskilde. Kan man inte bygga upp en rättsstat kan man ej heller få ett modernt och utvecklat samhälle.

8. Även frihetens institutioner måste skapas och stärkas. Det gäller först och främst den fria pressen som är nödvändig för demokratin. Värdefulla insatser kan göras dels från pressen, dels också från fria organisationer. Tyvärr omöjliggör det svenska statsmonopolet på radio och TV motsvarande insatser på detta viktiga område.

9. Under de hårda diktaturerna var kyrkan den institution som bäst stod emot förtrycket. Det är nu naturligt att stödja uppbyggnaden på det kyrkliga området. Återupprättandet av kristendomen är nödvändigt för att återskapa ett värdigt och moraliskt högtstående samhälle.

10. Uppbyggnaden av demokratiska partier är en brådskande uppgift. Skyndsamt måste stöd och hjälpsatser möjliggöras för att de demokratiska

partierna vid valen i vår ska kunna ha en rimlig chans. Det handlar både om moraliskt stöd, t ex i form av kurser, konferenser och studieverksamhet, och om visst materiellt stöd i form av papper, kampanjmaterial och liknande.

11. Betydande belopp bör avsättas för stipendier för studier och praktik på olika nivåer och områden. Efter många decenniers instängdhet är det en av de viktigaste åtgärderna för att förankra öppenhet, demokrati och marknadsekonomi. Erfarenheten visar hur studenter därigenom kan vara bärare av de demokratiska idealen. Stipendierna behöver inte alltid avse formell utbildning utan de kan också gälla praktik även för kortare perioder, främst inom det privata näringslivet.

12. I samband med de betydande omställningarna kommer den synliga arbetslösheten att öka. Systemet för arbetsträning i utbildningen är ett område där vi bör kunna dela med oss av kunskaper och erfarenheter. En djärv tanke vore att låta en viss del av omskolningen ske i Sverige, för att ge möjlighet att möta det fria arbetslivets krav.

13. Frågan om handelsbarriärerna blir på sikt allt viktigare. I ett inledningsskede saknar ofta Östeuropa kompetensen att producera varor som är av intresse för Västeuropas konsumenter. Men tar utvecklingen fart kommer handelsutbytet att bli allt viktigare. Sverige får inte genom handelshinder stänga ute sådan import. I framtiden kan det också komma att gälla på jordbruksområdet. Handelspolitiken måste utformas i samverkan med Europeiska Gemenskapen.

14. Sverige bör förklara sig intresserat av att delta i den europeiska utvecklingsbank som sannolikt blir den enstaka viktigaste institutionen för att hjälpa Östeuropa.

15. Sverige bör förklara sig intresserat att delta i den stabiliseringsfond för Polen som skall underlätta övergången till marknadsekonomi.

16. Sverige bör förklara sig intresserat att delta i det överbrygningslån till Ungern som behövs intill dess att en överenskommelse har nåtts med IMF.

17. För framväxten av en marknadsekonomi måste kapitalismens institutioner byggas upp. Det gäller penningväsende, kreditväsende, börs- och aktiehandel, liksom hela det institutionella lagkomplexet. Sådana insatser är mycket angelägna och måste ske snabbt.

18. För svenska företag är det viktigt att få ett investeringsskydd mot politiska omvälvningar. Företagen ska dock inte skyddas mot affärsmässiga risker. Det är själva poängen med den fria företagsamheten att just ta risker. Företagen i Östeuropa har alltid varit skyddade mot sådana risker, vilket är en av huvudförklaringarna till hela ineffektiviteten. Det är viktigt att utforma investeringsskyddet så att det inte motverkar syftet med förändringarna.

19. Östeuropa är beroende av kärnkraft som i många fall har bristfällig säkerhet. Ett för Sverige prioriterat område borde vara reaktorsäkerhet, för att i möjligaste mån förhindra en ny reaktorolycka. Sverige har en hög teknisk nivå och en god erfarenhet. Det vore naturligt att svensk kärnkraftsindustri kunde spela en betydande roll i dessa strävanden.

20. Många av de oerhört miljöförstörande fossila kraftverken måste läggas ned snarast möjligt. Det vore från miljömässiga synpunkter mycket bättre

att ersätta dem med säkra kärnkraftverk. Sverige bör kunna inleda ett samarbete på detta område.

Mot. 1989/90
U517

21. En kraftig ökning av en högkvalitativ energianvändning, d.v.s. el, blir nödvändig om Östeuropa ska kunna häva sig ur fattigdomen. Under en övergångstid kan det bli önskvärt att exportera elkraft om ett överskott uppstår i Sverige. Det är bättre också för Sverige att el framställs med rena metoder här än med kraftigt förorenande metoder på andra sidan Östersjön.

22. Reningsteknik för luft- och vattenförorening är också ett prioriterat område. Det gäller både rening vid industriella utsläpp, kommunala reningsanläggningar och också skydd mot dumpning av farliga kemiska ämnen.

23. Det är nödvändigt att samarbetet med Central- och Östeuropa sker i enlighet med av riksdagen fastlagda riktlinjer. Det räcker inte med de vaga idéer som finns i budgetpropositionen. Den föreslagna arbetsgruppen bör omvandlas till ett organ för Östeuropasamverkan.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inriktningen på hjälp- och stödinsatser till Central- och Östeuropa,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till den fria pressen,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till uppbyggnaden på det kyrkliga området,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd och hjälpinsatser för uppbyggnaden av demokratiska partier,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stipendier för studier och praktik på olika nivåer och områden,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om omskolning i Sverige av arbetskraft från Central- och Östeuropa,¹]

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige bör delta i den europeiska utvecklingsbanken,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige bör delta i stabiliseringsfonden för Polen,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige bör medverka i överbrygningslån till Ungern,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om insatser för att bygga kapitalismens institutioner i Central- och Östeuropa,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om investeringsskydd mot politiska omvälvningar,²]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samarbete vad gäller reaktorsäkerhet,¹]

Mot. 1989/90
U517

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att den i propositionen föreslagna arbetsgruppen skall omvandlas till ett organ för Östeuropasamverkan.

Stockholm den 24 januari 1990

Margaretha af Ugglas (m)

Alf Wennerfors (m)

Inger Koch (m)

Eva Björne (m)

Gunnar Hökmark (m)

Bertil Persson (m)

Nic Grönvall (m)

¹ 1989/90:A258

² 1989/90:N369